

אוטופיה ודיסטופיה:

למדע הבדיוני הקולנועי ישנה יכולת ייחודית ליצור חווייה חושית של מודלים חברתיים אלטרנטיביים. מושגי ה"אוטופיה" וה"דיסטופיה" זכו להתייחסות רבה בהקשר זה. האוטופיה מסמלת, באופן מסורתי, את העתיד האידיאלי: מרחבים חברתיים, פוליטיים, אתיים ודתיים רחבים שטרם מומשו. בעבודה זו אסקור בקצרה את המושגים אוטופיה ודיסטופיה ואנתח את הסרט בלייד ראנר 2049 כסרט המייצג עולם דיסטופי.

כבר בימי יוון העתיקה היה ניסיון ראשון לדמיין את החברה האוטופית; אפלטון ב"פוליטאה" (המדינה או אזרחות) הציע מודל לקהילה האידיאלית.¹ מבחינת אפלטון הצדק במדינה הוא מצב שבו כל אחד עושה את עבודתו מבלי להפריע לעבודתם של אחרים. זהו מודל של כוורת, כל אחד עושה את מה שהוא יודע לעשות מטבעו. המושג אוטופיה נטבע על ידי תומס מור (Thomas More) בשנת 1516. המושג אוטופיה נגזר משורשים יוונים כאשר פירושו מתחלק לשניים, "אין מקום" או "ארץ האושר". במילים אחרות, אוטופיה היא אתר א-היסטורי, שאינו קיים, מקום בעל סדר אידיאלי, אשר אינו ניתן להגשמה בתנאי החברה הרגילים.² מור מציג את החברה האוטופית כחברה הממוקמת בעיר אבודה, מרחב אשר אינו בא במגע עם מדינות אחרות, ולכן יכול לשמש כמרחב אוטופי. בתוך מרחב זה, מור מסלק את המקורות המהותיים של הרוע החברתי כגון אי שוויון בין בני אדם, גאווה ותאוות בצע וכך בעצם יוצר חברה חדשה באי האוטופי אשר הופך לחלל של שלום ונצחיות שהאדם תמיד השתוקק אליהם.

המטרה האולטימטיבית של האוטופיה היא ביקורת על החברה ועל מגבלותיה. 352 שנים אחרי תומס מור, ואחרי המלחמות, הרעב והדיכוי התחילו להטיל ספק בחשיבה האוטופית וכך בעצם נולדה הדיסטופיה, אשר מייצגת מודל של חברה לקויה. חברה דיסטופית היא חברה בעלת היגיון בסיסי, שבפעולתה התקינה יש משהו לקוי. במודל זה, לאדם אין אוטונומיה על מסלול החיים שלו,

¹ שוקולניקוב ש, וינריב א' תשנ"ז, אפלטון – אידיאת הטוב והמדינה הצודקת, בתוך: תורת המדינה, כרך ב', יחידה 7, האוניברסיטה הפתוחה.

² Gadowski, R (2014). Critical Dystopia for Young People: The Freedom Meme in American Young Adult Dystopian Science Fiction, in: Andrzej Wicher, Poitr Spyra, Joanna Matyjaszczyk (eds.), *Basic Categories of Fantastic Literature Revisited*. Cambridge Scholars Publishing, pp., 150-151.

הנפש שלו והגוף שלו. ניתן להגיד כי הדיסטופיה משקפת את השאיפות והחרדות של המקום והזמן שבו הם נוצרו.³

לסיכום, גם אוטופיה וגם דיסטופיה הם סוגות המבקרות את המציאות הקיימת. אולם, הם משתמשות באסטרטגיה שונה לחלוטין; בעוד שהאוטופיה מבקשת לבחון איזו מציאות הינה אפשרית, אם נתקן את המצב הקיים, אזי הדיסטופיה בודקת כיצד תראה המציאות, אם נמשיך להתנהל באותו האופן. הדיסטופיה מתריעה מפני המגמות במציאות הקיימת ולאן הן עלולות להידרדר, חותרת תחת המצב הקיים ומנסה למרוד בו.

קולנוע ודיסטופיה:

התרבות המערבית והחברה המערבית בסוף המאה ה-20 עברו שינויים רבים המתבטאים בסרטי המדע הבדיוני ובעיקר בתת ז'אנר הדיסטופי. לאוטופיה/ דיסטופיה יש משמעות מרכזית בקולנוע מדע בדיוני, מכיוון שהיא בוחנת תמות של מעמד ומגדר, באמצעות השימוש באינטר-טקסטואליה ובאמצעות הייצוגים של בני אנוש ופוסט-בני אנוש.⁴ מעבר לכך, יש הטוענים כי מדע בדיוני מייצג צורה מודרנית של אוטופיה ודיסטופיה בארבע צורות: גן עדן או גיהנום; החיוביות או השליליות של העולם החיצוני המתוקן; הטרנספורמציה החיובית או השלישית המכוונת; והטרנספורמציה הטכנולוגית החיובית או השלישית.⁵ אחרים סבורים כי יש בעייתיות בהגדרה של הסוגה האוטופית/דיסטופית וכי היא אינה קיימת כסוגה בפני עצמה. כמו כן, ישנה בעייתיות באופן שהיא מוגדרת (סרט אשר מקדם אסקפיזם או באופן מלאכותי מיישב בין נורמות חברתיות או אידיאולוגיות סותרות), אשר נובעת מעצם האמביוולנטיות של המונח "אוטופיה", שהוא מונח

³ שם, עמ' 152.

⁴ Milner, A. (2004), Urban dystopia and science fiction cinema, International journal of cultural Studies 7(3), p. 260.

⁵ שם, עמ' 263.